

Тема 4. Організація діяльності та управління комерційним банком

Міжпредметні зв'язки: Економічний аналіз; економічна інфраструктура; суть, призначення та роль фінансової інфраструктури; складові фінансової інфраструктури; інструментальна наповненість фінансової інфраструктури; банківська система як інституційна складова фінансової інфраструктури; фінансові компанії – елементи фінансової інфраструктури; страхові компанії та недержавні пенсійні фонди; біржі як суб'єкти обслуговуючої фінансової інфраструктури; суб'єкти інформаційного забезпечення функціонування фінансової інфраструктури.

Мета лекції

Метою лекції є організація діяльності та управління комерційним банком.

План лекції (навчальні питання):

- 4.1. Основні функції і операції комерційних банків.
- 4.2. Органи управління банком та його структура
- 4.3. Реєстрація та ліцензування банку.
- 4.4. Реорганізація банків, її види та методи.

Рекомендована література [2,4,5,8,10].

Навчальне обладнання, ТЗН, презентація тощо: навчальне обладнання.

4.1. Основні функції і операції комерційних банків

У статті 47 Закону України "Про банки і банківську діяльність" конкретно визначено, які операції може здійснювати універсальна банківська установа.

Проте виходячи із функціонального призначення банку, його операції поділяють на пасивні, активні, комісійні (активно-пасивні).

За допомогою пасивних операцій банки формують свої ресурси.

Отже, основні операції банків – це акумулювання тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб, що становить суть пасивних операцій.

Розрізняють такі складові пасивних операцій:

- операції, що формують власні кошти;
- операції, що формують залучені кошти;
- операції, що формують позичені кошти.

Залучені кошти становлять найбільшу питому вагу в структурі пасивів банків.

Залучені кошти переважно формуються за рахунок депозитів та емісії цінних паперів власного боргу, однак деяку частку становлять і позабалансові форми залучення.

До позабалансових джерел залучення ресурсів відносять сек'юритизацію активів.

Запозичені кошти - це кредити, одержані в інших банках, кредити

Національного банку України та кошти, отримані від емісії та продажу облігацій банків.

Залучені і позичені кошти банку - це його зобов'язання перед контрагентами (клієнтами).

Джерела формування банківських ресурсів розміщуються в таблиці балансу банку в нижній частині - "пасиви".

Ця частина включає не тільки зобов'язання банку, а і його регулятивний капітал (табл. 4.1).

Таблиця 4.1 – Балансовий звіт банку на 31 грудня 20X1 року (тис. грн.)

Найменування статей	20X0	0X1
Активи		
Грошові кошти	75932	8492
Кошти в інших банках	164592	1469
Державні облігації внутрішньої позики	20528	0875
Кредити, надані клієнтам	790201	88317
Інвестиційні цінні папери	4042	4407
Матеріальні та нематеріальні активи	95335	2111
Інші активи	17812	4415
Усього активів	1168442	60086
Зобов'язання		
Кошти банків	182757	03320
Кошти клієнтів	823575	16640
Боргові цінні папери, емітовані банком	0	0
Інші зобов'язання	22069	6088
Усього зобов'язань	1028401	36048
Власний капітал		
Статутний капітал	143549	43549
Акції, викуплені в акціонерів	227	91
Емісійні різниці	22	7
Резерви	1310	196
Збитки минулих років	20758	21795
Нерозподілений прибуток	16144	
Усього власного капіталу	146041	24038
Усього пасивів (зобов'язання та капітал)	1168442	60086

Кожна банківська операція, що реєструється в балансі, повинна

аналізуватися з позиції бухгалтерської облікової формули балансу, а також відображатися двома змінами в бухгалтерському балансовому рівнянні:

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал} \quad (1.1)$$

Зобов'язання банку в балансі розміщуються в порядку черговості їх повернення контрагентам.

Сутність активних операцій - розміщення цих ресурсів задля одержання доходів, створення додаткових платіжних засобів.

Активні операції банків у загальному можна поділити:

- на кредитні;
- інвестиційні;
- інші активні операції.

Кредитні операції полягають у проведенні ряду дій, пов'язаних із наданням і погашенням банківських кредитів відповідно до принципів кредитування. Інвестиційні операції означають вкладення коштів банків у цінні папери юридичних осіб на тривалий або короткий терміни.

Комісійні операції - це операції банків за дорученням клієнтів за комісійну плату:

- із розрахунково-касового обслуговування клієнтів (внутрішнього і міжнародного);
- торговельно-комісійного обслуговування на ринку цінних паперів" валютному ринку, ринку металів;
- трастове та консультативне обслуговування клієнтів тощо. Є й інші критерії класифікації банківських операцій.

Відповідно до специфіки банківської діяльності операції поділяють:

- на традиційні;
- нетрадиційні.

Відповідно до банківських контрагентів:

- операції, що надаються банкам та іншим фінансовим установам;
- операції, що надаються суб'єктам господарювання;
- операції, що надаються фізичним особам. Відповідно до оплати за надання:
- платні операції;
- безплатні операції.

До інших активних операцій банків відносять:

- вкладення ресурсів у готівку та безготівку;
- касові операції із приймання та видавання готівки, розрахункові безготівкові операції;
- торговельні операції з фінансовими інструментами;
- вкладення тимчасово вільних коштів на депозити в інших банках;
- операції із придбання основних засобів, матеріальних і нематеріальних активів.

Слід зазначити, що перші три операції із прокласифікованих вище належать одночасно до активних комісійних операцій.

Розміщення ресурсів банків і їх залишки відображаються в балансі банку у верхній частині - "активи".

Активи банку - це його вимоги до своїх клієнтів, розміщуються вони в балансі в порядку їх відносної ліквідності (табл. 1.).

За ліквідністю активи банків поділяють:
 на первинні резерви;
 вторинні резерви;
 портфель банківських кредитів;
 портфель банківських інвестицій.

Первинні резерви - найбільш ліквідні активи, які належно використовуються для повернення вкладів і депозитів, здійснення платежів та виконання інших зобов'язань банку, але не приносять йому значних доходів. До них відносять:

- грошові кошти та банківські метали;
 - кошти на кореспондентському рахунку та депозити в НБУ;
 - кошти на рахунках в інших банках.
- } казначейські інструменти

Вторинні резерви - високоліквідні активи, які в будь-який момент із мінімальною затримкою та незначним ризиком втрат можна перетворити на первинні резерви (готівку). До них включають:

казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються НБУ;
 короткострокові кредити вигідним позичальникам.

Ці активи приносять банку також незначний дохід і головне їх призначення – бути джерелом поповнення первинних резервів.

Далі за ліквідністю в балансі розміщуються кредити та інвестиції, однак вони є найдохіднішими активами для банку.

Важливою властивістю банківських операцій є їх продуктивний характер. Банк не просто акумулює гроші – він перетворює "неробочі" грошові кошти в працюючі активи, що нагромаджують доходи банку, сприяють, урешті-решт, розвитку економіки держави.

Прибуток банків – це кінцевий фінансовий результат їх діяльності, визначається як різниця між доходами і витратами банків.

Кожний вид банківських операцій може бути прибутковим або збитковим, залежно від того, що приносять ці операції - дохід чи витрати.

Спинимось тут тільки на банківських доходах і витратах, тобто таких, які безпосередньо пов'язані з банківською діяльністю.

До них належать:

процентні доходи і витрати;
 комісійні доходи і витрати;
 торговельний фінансовий результат (прибутки, збитки);
 інші.

До категорії процентних доходів (витрат) входять:

доходи (витрати) за кредитами і депозитами та за іншими фінансовими процентними інструментами (борговими цінними паперами з фіксованим прибутком);

доходи (витрати) у формі амортизації дисконту (премії) за цінними паперами;

комісійні, схожі за природою на проценти.

Можна навести приклад. Банки, що надали кредити, одержують процентні доходи, але, отримавши кредит від інших банків, вони несуть процентні витрати.

Аналогічно із депозитами – за вкладеними грошовими коштами клієнтів

банк має процентні витрати, а вкладення тимчасово вільних коштів банку в інших кредитних установах приносить йому процентний дохід. Банки одержують процентні доходи за цінними паперами, що містяться в їх інвестиційних портфелях, але мають процентні витрати за цінними паперами власного боргу.

Комісійні доходи виникають за всіма комісійними операціями банків, наданими клієнтам. Комісійні витрати банки несуть за одержані ними послуги від інших кредитних установ. До цієї категорії включаються:

комісійні за гарантії розміщення кредитів від імені інших кредиторів та за операціями з цінними паперами;

комісійні за розрахунково-касове обслуговування кредитних (депозитних) рахунків, за зберігання цінностей та здійснення операцій із цінними паперами;

комісійні за проведення операцій з іноземною валютою і за продаж або купівлю монет для третіх осіб;

комісійні за іншими операціями.

Результати від торговельних операцій - це чисті прибутки (збитки) від цих операцій:

на валютному ринку і ринку банківських металів;

ринку цінних паперів;

від торгівлі іншими фінансовими інструментами.

Отже, завжди потрібно пам'ятати, що банк - прибуткове і, разом з тим, ризиковане підприємство, але ризикує банк тільки величиною власного капіталу, а не величиною своїх зобов'язань.

Органи управління банком. Типи організаційних структур в банках.

Організаційну структуру банківської установи можна розглядати з двох позицій, а саме як:

структуру управління банком;

структуру його функціональних підрозділів та служб.

Структуру управління банків із колективною формою власності згідно із Законом України "Про господарські товариства" наведено на рис 4.1.

Рис. 4.1. – Структура органів управління банківської установи з колективною формою власності

Компетенції органів управління визначено статтями 38,39,40,41 Закону України "Про банки і банківську діяльність".

Структура банківських функціональних підрозділів залежить від величини банку, обсягу його базових та інших операцій, тому в дечому може різнитись у тому чи іншому банку.

Однак які б підрозділи банків (управління, департаменти чи відділи), що безпосередньо виконують банківські операції, не створювались, вони повинні здійснювати депозитні, кредитні та розрахунково-касові операції. Кожен банк у своїй функціональній структурі повинен мати також департаменти (управління) розвитку, маркетингу, автоматизації, ризиків тощо, а банк, що має філії, створює департамент (управління) мережею.

Крім цього, банки як юридичні особи мають у своїй структурі служби і відділи, які не обов'язково виконують банківські операції: бухгалтерія, економічний відділ, відділ кадрів, юридичний відділ, служба безпеки, адміністративно-господарська служба тощо.

Вибір оптимальної організаційної структури банку - одна з важливих умов його успішної комерційної діяльності.

Однак із розширеннями спеціалізації, конкуренції в банківській системі багато банків переходять на функціональну організаційну структуру і в подальшому - на географічну структуру.

За функціональної банківської структури чітко розподілені функції залучення та розміщення ресурсів, за географічної - багато повноважень від центрального виконавчого органу переходить до керівників нижчого рангу, які відповідають за банківську діяльність свого регіону.

Основними органами управління банком є збори акціонерів банку. Цей орган збирається, як правило, 1 раз на рік і здійснює загальне керівництво діяльністю (приймає і вносить зміни до статуту банку, затверджує річний звіт про роботу банку, визначає основні напрями його роботи).

Збори акціонерів обирають голову та Раду банку, а також призначають голову правління банком. Раду і голову обирають на 5 років у представників, засновників та акціонерів банку, вони здійснюють загальне керівництво діяльністю банку в період між зборами акціонерів. Засідання Ради банку збирається 1 раз на квартал.

Правління банку є виконавчим органом банку, здійснює керівництво і управління поточною діяльністю банку. Воно збирається не більше 2 разів на місяць. Голова Правління банку керує всією діяльністю банку, представляє банк в інших організаціях, підписує договори, несе відповідальність за його роботу.

Ревізійна комісія банку є його контролюючим органом, формується із представників акціонерів і затверджується рішенням зборів акціонерів.

Функціональними підрозділами, що безпосередньо здійснюють банківські операції та обслуговують клієнтів, є управління, департаменти та відповідні служби банку.

Зазвичай, в універсальному банку створюють такі управління (департаменти):

Управління прогнозування діяльності реалізує і функцію щодо забезпечення основних принципів його діяльності: ліквідності, рентабельності та надійності. Це управління включає три основні підрозділи (відділи):

відділ розробки основної комерційної діяльності банку, вдосконалення управління. Він виробляє принципи ділової політики банку, включаючи конкретні завдання для кожного управління банку, розробляє баланси банку, визначає його кредитний потенціал, розробляє основні напрями вдосконалення діяльності банку;

відділ організації господарської діяльності банку здійснює прогнозування діяльності банку, аналізує фактичну діяльність порівняно зі запланованими даними, намічає конкретні заходи щодо підвищення ефективності діяльності банку та зменшення його витрат, аналізує рентабельність роботи банку і перспективи її підвищення;

відділ управління ліквідністю банку вирішує комплекс питань поточної і перспективної ліквідності банку.

Управління маркетингу і зв'язків з клієнтурою в умовах ринкової економіки займає важливе місце. Воно відповідає за залучення нової клієнттури до банку, розробляє і сприяє впровадженню нових операцій та банківських послуг, вивчає кон'юнктуру ринку, надає організаційну та консультаційну допомогу клієнтам. У ньому можуть бути створені відділи: зв'язків з клієнтурою, послуг і реклами, ринкової кон'юнктури.

Кредитне управління є найважливішим і найбільшим підрозділом банку, оскільки основною функцією і основним джерелом його прибутку є надання різного роду позик. У рамках кредитного управління можуть створюватися такі відділи: відділ короткострокового кредитування; відділ довгострокового кредитування; відділ міжбанківських кредитних операцій; відділ кредитування фізичних осіб; відділ кредитування юридичних осіб.

Перший відділ займається розробкою кредитного плану банку, методів його реалізації залежно від конкретних економічних ситуацій, загальних методів кредитування та визначення кредитоспроможності клієнта, вивченням кредитних ризиків та розробкою механізму їх страхування.

Другий відділ вивчає потреби клієнтів у короткострокових позиках, аналізує кредитоспроможність клієнтів, укладає кредитні договори, організовує видачу й погашення кредиту, веде кредитні справи своїх клієнтів.

Третій відділ розробляє основні напрями інвестиційної політики банку, організовує довгострокові кредитні операції та фінансування, здійснює кредитування, пов'язане з інноваційною діяльністю клієнта, організовує фінансування інвестицій за дорученням клієнта.

Четвертий відділ організовує довгострокове та короткострокове кредитування населення, надає чекові та кредитні картки.

П'ятий відділ організовує та веде облік і аналіз усіх міжбанківських операцій з НБУ та іншими банками, а також внутрішньобанківські операції.

Шостий відділ займається розробкою і впровадженням операцій, пов'язаних із кредитуванням (факторингових, лізингових операцій).

Валютне управління здійснює організацію і проведення валютних операцій, які дозволені ліцензією НБУ (ведення валютних рахунків клієнтів, неторговельні операції з іноземною валютою, операції зі залученням і розміщенням валютних вкладів). Валютне управління називають банком усередині банку, тому до його складу можуть входити такі відділи:

аналітичний, ведення валютних рахунків, неторговельних операцій, строкових угод.

Управління депозитних операцій займається розробкою заходів щодо залучення коштів у банк, здійснює облік та аналіз залучених коштів і власного капіталу банку. Це управління складається з двох відділів:

відділу депозитних операцій, який веде облік і аналіз депозитних коштів банку за строками й окремими вкладниками, укладає угоди на відкриття депозитних рахунків клієнтів, надає необхідну інформацію для планування ресурсів банку;

фондового відділу, який здійснює формування власних коштів банку, проводить операції купівлі цінних паперів, що належать банку, та" за дорученням клієнтів, керує фінансовим портфелем банку.

Управління розрахунково-касового обслуговування веде переговори та укладає угоди про відкриття і ведення різних рахунків клієнтів банку, проводить розрахункові, інкасові операції, а також операції з готівкою. До його складу входять:

відділ касових операцій, який здійснює касові операції з готівкою;

відділ розрахункових операцій — відкриває і веде рахунки клієнтів банку, здійснює розрахункове обслуговування з використанням різних форм безготівкових розрахунків.

Управління посередницькими операціями здійснює і координує всю роботу щодо надання різноманітних послуг клієнтам.

Управління філіями банку створюють у комерційних банках, які мають філії у різних районах країни. Головна мета — координація діяльності філій. Це управління здійснює контроль за правильністю проведення депозитної та кредитної політики, банківських операцій, допомагає впровадженню нових форм і методів роботи в філіях банку. У його складі можуть створюватися такі відділи: відділ організації операцій філій; відділ контролю і нагляду за діяльністю філій.

Управління аналізу і статистики нагромаджує та аналізує статистичну інформацію про діяльність банку, надає інформаційно-довідкові послуги клієнтам, проводить дослідження.

Тарифний комітет розробляє політику банку в галузі вартості послуг, здійснює аналіз та оцінку собівартості послуг і ринкової конкурентоспроможності чинних тарифів.

Комітет з питань управління активами і пасивами здійснює оцінку витратності пасивів та прибутковості активів, приймає рішення щодо політики процентної маржі; здійснює аналіз та оцінку собівартості послуг та ринкової конкурентоспроможності чинних тарифів.

Крім управлінь, до організаційної структури відносять такі служби банку:

Відділ кадрів зазвичай:

планує чисельність і використання персоналу банку;

здійснює набір персоналу та його розстановку;

керує оплатою праці, організовує навчання і підвищення кваліфікації кадрів.

Бухгалтерія веде облік здійснених банком операцій на підставі первинної документації і відображення їх на рахунках бухгалтерського балансу.

Адміністративно-господарський відділ займається придбанням, підтримкою

і продажем банківських будинків, споруд та обладнання. Спільно з відділом ЕОМ здійснює розробку та впровадження ЕОМ, оснащення банківських установ ЕОМ та організаційною технікою, веде архів.

Юридичний відділ розробляє нормативні документи та контролює правильність укладання банківських угод, складає договори, різного роду акти й інші ділові папери, позовні заяви, протести, веде справи банку в судових та адміністративних установах.

Ревізійний відділ. Служба внутрішнього банківського аудиту здійснює перевірку роботи банку і його філій відповідно до чинних нормативів обліку, інструкцій та інших нормативних документів.

Відділ впровадження і експлуатації ЕОМ організовує комп'ютерні системи банку, здійснює виконання електронних розрахунків і платежів, займається розробкою програмного забезпечення для відділів та управлінь банку, розробляє програми перспективного та поточного оснащення банку електронно-обчислювальною і оргтехнікою, спільно з адміністративним відділом реалізує ці програми.

Реєстрація та ліцензування банку

Відповідно до розділу III Закону України «Про банки та банківську діяльність» юридична особа набуває статусу банку і право на здійснення банківської діяльності виключно після отримання банківської ліцензії та внесення відомостей про неї до Державного реєстру банків

Учасниками банку можуть бути юридичні та фізичні особи, резиденти та нерезиденти, а також держава в особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів. Учасниками банку не можуть бути юридичні особи, в яких банк має істотну участь, інститути спільного інвестування, об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації

Статут банку обов'язково має містити таку інформацію про банк:

- найменування банку (повне та скорочене);
- його місцезнаходження;
- організаційно-правову форму;
- види діяльності, які має намір здійснювати банк;
- розмір та порядок формування статутного капіталу банку, види акцій банку, їх номінальну вартість, форми випуску акцій (документарна або бездокументарна), кількість акцій, що купуються акціонерами;
- структуру управління банком, органи управління, їх компетенцію та порядок прийняття рішень;
- порядок реорганізації та ліквідації банку;
- порядок внесення змін та доповнень до статуту банку;
- розмір та порядок утворення резервів та інших загальних фондів банку;
- порядок розподілу прибутків та покриття збитків;
- положення про аудиторську перевірку банку;
- положення про органи внутрішнього аудиту банку

Юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність подає НБУ разом із заявою про погодження статуту такі документи:

- протоколи зборів засновників та установчих зборів, договір про створення банку або рішення про створення державного банку;

статут банку;

копії документів, визначених НБУ, необхідних для ідентифікації самого засновника та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю у банку;

документи, визначені НБУ, що дають змогу зробити висновок про:

ділову репутацію самого засновника, а для засновника- юридичної особи також і членів виконавчого органу та/або наглядової ради та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю в особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність;

фінансовий стан засновника-юридичної особи, а також про майновий стан засновника-фізичної особи;

наявність у засновника достатньої кількості власних коштів для здійснення заявленого внеску до статутного капіталу;

документи, що засвідчують повну сплату засновниками внесків до статутного капіталу;

відомості про структуру власності самої юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, та засновника, що набуває істотної участі в ній, відповідно до вимог НБУ;

відомості за формою, встановленою НБУ, про асоційованих осіб засновника-фізичної особи;

відомості за формою, встановленою НБУ, про юридичних осіб, у яких засновник-фізична особа є керівником та/або контролером;

копію тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій

висновок Антимонопольного комітету України;

копію платіжного документа про внесення плати за погодження статуту банку, розмір якої встановлюється НБУ

НБУ приймає рішення про погодження статуту або про відмову в погодженні статуту не пізніше **тримісячного** строку з дня подання повного пакета документів

НБУ має право відмовити юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність, у погодженні статуту, у разі якщо:

подано неповний пакет документів, необхідних для погодження статуту;

документи містять недостовірну інформацію; документи не відповідають вимогам законів України чи нормативно-правових актів НБУ;

ділова репутація засновника, а для засновника-юридичної особи і членів її виконавчого органу та/або наглядової ради та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю в банку, не відповідає вимогам, встановленим НБУ;

фінансовий стан засновника-юридичної особи та/або майновий стан засновника-фізичної особи не відповідають вимогам, встановленим НБУ;

засновник не має власних коштів для здійснення заявленого внеску до статутного капіталу;

структура власності самої юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, та/або засновника, що набуває істотної участі, не відповідає вимогам щодо її прозорості, встановленим НБУ;

не надано документи, що підтверджують наявність сплаченого статутного

капіталу юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність.

Банки України сьогодні створюються у формі акціонерного товариства відкритого типу або кооперативного банку. Учасниками банку можуть бути юридичні та фізичні особи - резиденти та нерезиденти, а також держава в особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів. Не можуть бути учасниками банку об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації, юридичні особи, в яких банк має істотну участь.

Для створення банківської установи скликається ініціативна група з учасників банку, яка вирішує всі організаційні питання.

Статутний капітал банку формується за рахунок грошових внесків у гривнях резидентами України і у вільно конвертованій валюті – нерезидентами. Кошти перераховуються лише з власних поточних рахунків юридичних та фізичних осіб або вносяться фізичними особами готівкою (500 млн. грн.).

Статутний капітал банку не повинен формуватися за рахунок коштів, джерела походження яких не підтверджені, за рахунок бюджетних коштів і банківських металів.

Кошти для формування статутного капіталу новоствореного банку акумулюються учасниками банку на накопичувальному рахунку, що відкривається в територіальному управлінні НБУ за місцем створення банку. Ініціативна група перераховує кошти в розмірі підписного капіталу, що визначений в установчому договорі, але не нижче від розміру, передбаченого чинним законодавством України.

Новостворений банк вноситься до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) та отримує відповідне свідоцтво.

Вимоги щодо здійснення державної реєстрації банку як фінансової установи наведено в Законі України "Про банки і банківську діяльність".

Національний банк України ухвалює рішення про державну реєстрацію банку як фінансової установи в Державному реєстрі банків або про відмову в такій реєстрації не пізніше ніж за три місяці з часу подання повного пакета документів.

Упродовж трьох робочих днів після ухвалення НБУ відповідного рішення про реєстрацію банку йому видають Свідоцтво про державну реєстрацію фінансової установи. Після реєстрації новоствореного банку в територіальному управлінні НБУ за місцем знаходження банку відкривається кореспондентський рахунок, на який не пізніше як наступного дня після відкриття рахунку із накопичувального рахунку перераховуються зібрані кошти, що утворюють статутний капітал. Під час державної реєстрації банку одночасно видається дозвіл НБУ на придбання або збільшення істотної участі в банку.

З метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, забезпечення інтересів кредиторів, вкладників НБУ видає комерційним банкам ліцензії на здійснення банківських операцій.

Юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, зобов'язана **протягом року з дня державної реєстрації** подати НБУ документи для отримання банківської ліцензії.

Перелік операцій, що підлягають ліцензуванню, визначається Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, для отримання банківської ліцензії подає НБУ разом із заявою про видачу банківської ліцензії такі документи:

- копію свідоцтва про державну реєстрацію;
- копію статуту з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи;
- копії зареєстрованого Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій та свідоцтва про реєстрацію випуску акцій (для банку, що створюється у формі публічного акціонерного товариства);
- відомості про кількісний склад спостережної ради, правління (ради директорів), ревізійної комісії;
- відомості за формою, визначеною НБУ, що дають змогу зробити висновок про:
 - наявність як мінімум трьох осіб, призначених членами правління (ради директорів), у тому числі голови правління, їх професійну придатність та ділову репутацію;
 - професійну придатність головного бухгалтера та керівника служби внутрішнього аудиту;
 - ділову репутацію членів спостережної ради, головного бухгалтера та керівника служби внутрішнього аудиту;
 - наявність організаційної структури та відповідних спеціалістів, необхідних для забезпечення надання банківських та інших фінансових послуг, банківського обладнання, комп'ютерної техніки, програмного забезпечення, приміщень, що відповідають вимогам, встановленим НБУ;
 - копії внутрішніх положень банку, що регламентують надання банківських та інших фінансових послуг, визначають порядок здійснення внутрішнього контролю та процедуру управління ризиками;
 - бізнес-план на три роки, складений згідно з вимогами, встановленими НБУ;
 - копію платіжного документа про внесення плати за видачу банківської ліцензії, розмір якої встановлюється НБУ.

НБУ приймає рішення про надання банківської ліцензії чи про відмову в її наданні **протягом двох місяців** з дня отримання повного пакета документів. У разі реорганізації банку за результатами процедури тимчасової адміністрації рішення про надання банківської ліцензії приймається НБУ протягом трьох днів з дня отримання повного пакета документів

НБУ має право відмовити у видачі банківської ліцензії юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність, у разі якщо:

- подано неповний пакет документів, необхідних для видачі банківської ліцензії;
- документи, подані для видачі банківської ліцензії, містять недостовірну інформацію;
- документи, подані для видачі банківської ліцензії, не відповідають вимогам законів України та нормативно-правових актів НБУ;

юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, звернулася із заявою про видачу банківської ліцензії після спливу річного терміну з дня її державної реєстрації;

професійна придатність та/або ділова репутація хоча б одного з керівників юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, та/або керівника її служби внутрішнього аудиту не відповідають вимогам, встановленим НБУ;

як мінімум три особи не призначені членами правління (ради директорів), у тому числі голова правління;

відсутні банківське обладнання, комп'ютерна техніка, програмне забезпечення, приміщення, що відповідають вимогам, встановленим НБУ.

НБУ може відкликати банківську ліцензію виключно у таких випадках:

якщо було виявлено, що документи, надані для отримання ліцензії, містять недостовірну інформацію;

якщо банк не виконав жодної банківської операції протягом року з дня отримання банківської ліцензії;

у разі порушення нормативно-правових актів НБУ, що спричинило значну втрату активів і настання неплатоспроможності банку;

на підставі висновку тимчасового адміністратора про неможливість приведення банку у правову відповідність з вимогами нормативно-правових актів НБУ;

недоцільності виконання плану тимчасової адміністрації щодо реорганізації банку.

НБУ негайно повідомляє банк про відкликання у нього банківської ліцензії. Банк протягом трьох днів з моменту отримання рішення зобов'язаний повернути НБУ свою банківську ліцензію.

За наявності банківської ліцензії банки мають право без отримання письмового дозволу НБУ здійснювати такі операції та угоди:

надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;

факторинг;

лізинг;

послуги з відповідального зберігання і надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;

випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших платіжних інструментів;

випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій із використанням цих карток;

надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

Операції з валютними цінностями, з цінними паперами, з банківськими металами банківські установи здійснюють за наявності банківської ліцензії і на основі письмового дозволу НБУ.

Рішення про надання банківської ліцензії чи про відмову в її наданні НБУ приймає впродовж одного місяця з дня отримання повного пакета документів.

Реорганізація банків, її види та методи.

Одним із найважливіших заходів впливу на етапі вдосконалення та реформування банківської системи є реорганізація та реструктуризація банків. Законом України "Про банки і банківську діяльність" уперше у вітчизняній практиці врегульовано питання реорганізації банків. Реорганізація банків протягом останніх десятиліть є важливим інструментом перетворень у банківському секторі багатьох країн. Вона дала змогу банківським установам рухатися разом із клієнтами на нові ринки та обновляти застарілі види послуг. Загалом реорганізація коштує значно дешевше, ніж створення нових банків чи відкриття філій, а тому і керівництво банків, і акціонери надають перевагу саме їй.

За своїм змістом форми реорганізації можуть бути:

- об'єднувальні;
- розподільчі;
- реорганізація шляхом перетворення.

До *об'єднувальних форм* належать злиття та приєднання. Відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність":

злиття — це припинення діяльності двох (або кількох) банків як юридичних осіб і передача всіх майнових прав і зобов'язань цих банків новоствореному банку;

приєднання передбачає припинення діяльності одного банку як юридичної особи та передачу всіх його майнових прав і зобов'язань іншому банку на правах філії чи без відкриття філії.

До *розподільчих форм* реорганізації належать поділ та виділення.

Поділ передбачає припинення діяльності одного банку як юридичної особи та передачу за розподільчим актом у визначених частинах усіх його майнових прав і зобов'язань кільком новоствореним банкам.

Виділення передбачає створення банку (або кількох банків), якому (яким) за розподільчим актом у відповідних частинах переходять майнові права і зобов'язання банку, котрий реорганізовується.

Для підвищення ефективності роботи великих банків, а також в умовах кризової ситуації може виникнути потреба розділити капітал великих банків, **реорганізувати банки** через їх поділ, а також виділення (за умови достатності капіталу кожного з банків).

Крім того, реорганізація банку може відбуватися шляхом **перетворення**, яке передбачає зміну юридичного статусу товариства, у вигляді якого було створено банк. При перетворенні банку з одного виду на інший до новоствореного банку переходять усі майнові права та зобов'язання банку, що реорганізовується.

Підставами для реорганізації банку шляхом перетворення можуть бути: переорієнтація напрямів діяльності, збиткова діяльність окремих філій, необхідність зміни умов капіталізації та управління тощо.

За *ініціативою проведення* розрізняють реорганізацію:

- примусову (обов'язкову);
- за власною ініціативою (за рішенням загальних зборів акціонерів банку).

Різні форми реорганізації можуть бути застосовані не тільки щодо проблемних банків, а й до будь-яких, що функціонують нормально. У процесі реорганізації банк може вирішувати такі типові проблеми, як:

зміна організаційної структури (відкриття відокремлених відділень, у тому

числі філій, скорочення й ліквідація частини підрозділів, зміна, оновлення складу та чисельності працівників і керівників);
зміна складу учасників, а також організаційно-правової форми;
входження до тих чи інших банківських груп;
зміна існуючих бізнес-процесів, технологічного процесу обслуговування клієнтів, менеджменту загалом.

Щодо банків, які перебувають у стані фінансової скрути, передбачається проведення примусової реорганізації за ініціативи Національного банку України (або Верховної Ради України, якщо реорганізуються державні банки). У такому разі Національний банк України надсилає їм лист- попередження з вимогою провести реорганізацію. Якщо банк не виконає цієї вимоги протягом визначеного періоду, НБУ може прийняти рішення про його ліквідацію.

Банківській системі притаманні численні випадки розорення банків, їх банкрутства та ліквідації. За більш як десять років свого існування банківська система України втратила майже 100 банків. І нині чимало банківських установ перебувають у стадії ліквідації.

Процедура ліквідації банків є дуже суворо регламентованою. Ліквідація банку може проводитись як з ініціативи власників банку, так і з ініціативи Національного банку України (у тому числі за заявою кредиторів).

Ліквідація банку з *ініціативи власників* здійснюється в порядку, передбаченому законодавством України про господарські товариства, з урахуванням особливостей, передбачених Законом України "Про банки і банківську діяльність" за згодою Національного банку України, якщо достатньо ліквідаційної маси для задоволення вимог усіх кредиторів, а кандидатура голови ліквідаційної комісії та її членів відповідає вимогам, визначеним у ст. 90 Закону України "Про банки і банківську діяльність".

Ліквідація банку з *ініціативи Національного банку України* здійснюється відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність" та нормативно-правових актів Національного банку України.

Для процедури ліквідації та розгляду справи в суді обов'язково повинен бути висновок Національного банку України щодо доцільності відкликання банківської ліцензії та ліквідації банку.

Відкликання банківської ліцензії призводить до неможливості банком проведення банківських операцій, передусім — залучення вкладів, надання кредитів, ведення розрахунково-касового обслуговування третіх осіб та інших. Також автоматично закінчується дія письмового дозволу Національного банку України на проведення окремих операцій, оскільки він дійсний тільки при наявності банківської ліцензії, відповідно до Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій.

Національний банк України зобов'язаний відкликати ліцензію та ініціювати процедуру ліквідації банку, якщо банк-боржник не спроможний виконати свої зобов'язання, відповідно до рішення суду про примусове стягнення протягом шести місяців і якщо за цей час не досягнуто домовленостей щодо реструктуризації визначеного боргу.

Ліквідатора призначає орган, який ініціював рішення про ліквідацію. Ліквідатор приступає до виконання своїх обов'язків негайно після відкликання

банківської ліцензії.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

Назвіть основні органи управління комерційним банком.

Які завдання Правління комерційного банку?

Охарактеризуйте основні структурні управління сучасного комерційного банку.

Які служби банку забезпечують його роботу?

Назвіть форми реорганізації банку.

Які об'єднувальні форми реорганізації Ви знаєте?

Охарактеризуйте особливості розподільчих форм реорганізації банку.

В чому зміст реорганізації шляхом перетворення.

Розкрийте зміст процедури ліквідації банку та її причини